
Elve Voltein & Tuula Hyyrö

Muistoja koulu- ja opettajavuosilta 1955–1979 Neuvosto-Virosta

Johdanto

Syksyllä 2015 Tarton yliopistosta siirtyi eläkkeelle opettajankouluttajana pitkään toiminut lehtori Elve Voltein. Kun hän keväällä 2015 opetti viimeisiä viikkojaan yliopistossa, pyysin häntä muistelemaan koulu- ja opettajavuosiaan. Aluksi Voltein epäili, etteivät hänen muistonsa kiinnostaisi ketään, sillä hän oli mielestään ollut kovin tavallinen koululainen ja opettajanakin varsin tavanomainen. Suostuttelujeni jälkeen hän kuitenkin vastasi haastattelukysymyksiini varsin monipuolisesti; etsipä kuviakin kertomaansa elävöittämään. Koulumuistoja pulppusi niin runsaasti, että jouduin niitä karsimaan.

Voltein on ollut oppilaana ja opettajana yhteen menoon virolaisissa oppilaitoksissa peräti 60 vuotta, vuodesta 1955 alkaen. Hän syntyi sodanjälkeiseen Neuvosto-Viroon, jossa kävi koulunsa ja aloitti opettajauransa. Itsenäisessä Virossa Voltein ennätti palvella viimeiset 24 työvuottaan ennen eläkkeelle siirtymistään.

Kirjoitin haastattelukysymykset Volteinille suomeksi sähköpostiin huhti- ja toukokuussa 2015. Niihin hän vastasi sähköpostissa omalla äidinkielellään toukokuussa. Tarkennuskysymyksiä esitin haastateltavalleni vielä pitkän kesää. Olen suomentanut Volteinin vastaukset, jotka ovat tallella mapeissani. Haastateltu itse on lukenut suomennokseni ja hyväksynyt ne.

Elve Volteinin syntyessä 1940-luvun lopulla Viron asukkaat olivat pääasiallisesti virolaisia (97 %). Lähes kaikki kouluopetus oli vironkielistä, mutta lukuvuonna 1956–57 Viron kouluista oli vironkielisiä enää 77 %. Loput 23 % kouluista olivat venäjänkielisiä. Volteinin opis-

keluaikoina 1960- ja 1970-luvuilla koululaitoksen rakenne muuttui Virossa huomattavasti. Pieniä kouluja suljettiin rajusti, mikä merkitsi oppilasmäärien kasvua kaupunkikouluissa. Lukuvuonna 1965–66 oppilaista opiskeli kaupungeissa 71 %.

Volteinin lapsuudessa kouluvelvollisuuden saattoi suorittaa joko 7-luokkaisissa (sittemmin 8-luokkaisissa) kouluissa tai keskkooleissa¹. Alimmat luokat oli mahdollista suorittaa myös algkoolissa, josta siten siirtyi jompaan kumpaan edellä mainituista. Kaikki nämä koulut olivat ilmaisia ja molemmille sukupuolille tarkoitettuja ilman sisään-pääsyttutkintoja.

Lukuvuonna 1976–77 Virossa toimi 77 algkoolia, 8-luokkaisia kouluja oli 272 ja keskkooleja 173. Lisäksi oli 43 erikoiskoulua. Oppilaita oli kaikkiaan 192 800. Iltakouluissa opiskeli 22 285 oppilasta. Opettajia oli liki 14 000, joiden taso oli 1940-luvun opettajiin nähden varsin laadukas. 1970-luvun alusta lähtien ryhdyttiin Viron kouluissa antamaan aineopetusta jo IV:ltä luokalta alkaen. Saman kymmenluvun puolivälissä rakennettiin kabinettsysteemi, jolloin oppilailla ei enää ollut omia luokkahuoneita, vaan oppia annettiin aineluokissa.

Yleinen kouluvelvollisuus² nostettiin 1970-luvulla yksitoistavuotiseksi, mikä merkitsi sitä, että kahdeksanluokkaisen pohjakoulun jälkeen oppilaan tuli jatkaa kolme vuotta keskkoolissa tai ammattikoulussa, jossa samalla sai keskiasteen koulusivistyksen.

Neuvosto-Viron aikana koulut ja opettajat onnistuivat jokseenkin hyvin säilyttämään Viron oman kulttuurin ja kielen ja myös 11-vuotisen keskkoolin³ samoin kuin kuorolauluperinteen, vaikka koulukasvatus oli kommunistista ja neuvostopatrioottista. Mielenkiintoista oli se, että toisen maailmansodan jälkeen koulusivistyksen saatavuus kasvoi Virossa. Kaikki sodanjälkeiset sukupolvet saivat poikkeuksetta vähintään 7- ja myöhemmin 8-vuotisen koulun oppimäärän. Pidemmälle kouluttautuneiden määrä kasvoi alati. Tuloksena oli, että 1980-luvun alussa 18-vuotiaista jopa 99 %:lla oli keskiasteen koulutus takanaan.

¹ Viron keskkool ei vastaa Suomessa toiminutta keskikoulua, vaan lähinnä nykyistä peruskoulua lisänä lukio.

² Virossa on kouluvelvollisuus, ei oppivelvollisuus kuten Suomessa.

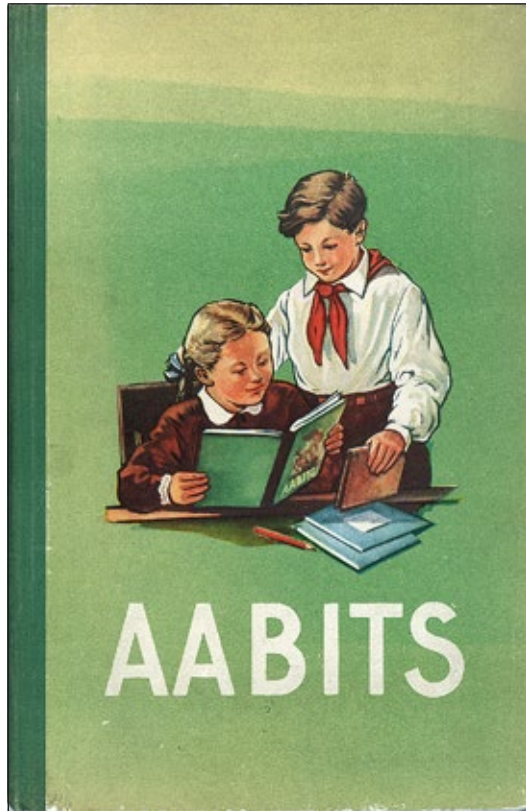
³ Virossa keskkool oli yhtä vuotta pidempi kuin muualla Neuvostoliitossa.

Elve Volteinen muistoja Neuvosto-koulusta

Koulupolku ja työura

Tuula Hyyrö on kirjoittanut haastattelukysymykset, suomennoksen ja alaviitteet

Kysymys: Kävit koulusi Neuvosto-Viron ajalla ja aloitit opettajaurasikin Neuvostoliiton ollessa Virossa isäntänä. Kerro, missä kouluissa opiskelit ja missä toimit opettajana!

KUVA 1. Mummo luki minulle aapista niin ahkerasti, että osasin sen kouluun mennessäni ulkoa sanasta sanaan. Vasta keväällä opettaja huomasi, etten osannutkaan oikeasti lukea.

KUVA 2. Yhdysluokkani Assamallaan koulussa

Vastaus: Kouluvuosiinani 1950- ja 1960-luvulla Virossa oli kolmenlaisia kouluja: algkoolit maaseudulla, 7- (myöhemmin 8-) luokkaiset koulut paikkakunnilla, joissa oli 50–150 lasta koulussa ja 1–11 luokkaa käsittävät keskkoolit suuremmissa taajamissa ja kaupungeissa. Koulusta toiseen siirtyminen oli tarvittaessa joustavaa ja mahdollista ilman mitään pääsytkintoja.

Oman koulutieni aloitin 7-vuotiaana syksyllä 1955 Lääne-Viru-maalla lähellä Rakverea Assamallaan pienessä kyläkoulussa, jossa meitä 1–4-luokkalaisia oli vain 12 opettaja Anete Aunin opissa. Opettaja asui koulurakennuksessa. Aamuisin hän tassutteli luokkaan lämpöiset tossut jalassa. Hän piti joka lapsesta hyvää huolta, ja olomme oli kodikas. Aun jakoi oppilaat tehostaakseen opiskelua siten, että 1. ja 2. luokan oppilaat tulivat kouluun kello 10 tai 11 ja 3.- ja 4.-luokkalaiset kello 8 tai 9. Vastaavasti aiemmin kouluun saapuneet lopettivat koulupäivänsä varhemmin kuin myöhemmin saapuneet.

Ollessani 4. luokalla siirryin Porkunin 8-luokkaiseen kouluun, jossa opiskelin aluksi yhdysluokassa 3–4. Opettajat vaihtuivat meillä

Oppiaine	Eiälyluokan oppiaineet						
	I vuorokaud	II vuorokaud	III vuorokaud	IV vuorokaud	Asat-luokka	Ekstra-luokka	Korok-luokka
1. Eesti keel: suuline	5	5	5	5	5		
kirjalik	5	5	5	5	5		
2. Kirjandus							
3. Vene keel: suuline	5	5	5	5	5		
kirjalik			5	5	5		
4. Ajalugu							
5. NSVL Konstitutsioon							
6. Arhitektuur	5	5	5	5	5		
7. Ajalugu							
8. Geomeetria							
9. Trigonoomeetria							
10. keel							
11. Looduslopetus							
12. Geograafia							
13. Füüsika							
14. Astronoomia							
15. Keemia							
16. Füsioloogiline							
17. Loogika							
18. Joonistamine ja joonestamine	5	5	5	5	5		
19. Laskmine	5	5	5	5	5		
20. Kehaline kasvatus	5	5	5	5	5		
21. Kirjetehtis	5	5	5	5	5		
22. Tööõpetus	5	5	5	5	5		
23.							

Oppiaine	Edelyluokan oppiaineet						
	I vuorokaud	II vuorokaud	III vuorokaud	IV vuorokaud	Asat-luokka	Ekstra-luokka	Korok-luokka
1. Eesti keel: suuline							
kirjalik	4	4	4	4	4		
2. Kirjandus ja kirjanduslik lugemine	5	5	5	5	5		
3. Vene keel: suuline	4	4	5	4	4		
kirjalik	4	5	5	5	5		
4. Ajalugu	4	5	5	5	5		
5. NSVL Konstitutsioon							
6. Arhitektuur	5	5	5	5	5		
7. Ajalugu							
8. Geomeetria							
9. Trigonoomeetria							
10. keel	4	4	4	4	4		
11. Bioloogia	4	5	5	5	5		
12. Geograafia	4	5	5	5	5		
13. Füüsika							
14. Astronoomia							
15. Keemia							
16. Füsioloogiline							
17. Joonistamine	5	5	5	5	5		
18. Joonestamine							
19. Laskmine	4	5	5	5	5		
20. Kehaline kasvatus	5	5	5	5	5		
21. Kirjetehtis	5	5	5	5	5		
22. Tööõpetus	5	5	5	5	5		
23.							

KUVA 3. Arvostelut annettiin neljä kertaa lukuvuodessa ja korkein arvosana oli numero 5. Todistukseni 2. ja 5. luokalta.

usein osittaisen aineopettajajärjestelmä vuoksi, mikä oli minulle karmeaa kokemus. Ihmisillä oli erilaisia vaatimuksia. Kyläkoulussa saamani korkeat arvosanat laskivat. Tultuani 5. luokalle meitä oli niin paljon, että meistä muodostettiin erillisloukka. Edellisenä lukuvuonna oli näet jäänyt 5. luokalle niin paljon oppilaita, että meitä oli siksi täysi luokallinen. Uutena meillä alkoi 5. luokalla vieras kieli. Venäjän kieltä, jota olimme oppineet jo sitä ennen, ei laskettu vieraaksi kieleksi, vaan se oli virolaisille toinen äidinkieli. Lahjakas kieltenopettaja Evi Mättik opetti viroa, ja hän olisi pystynyt saksan lisäksi opettamaan myös englantia, mutta meidän koulumme oli erikoistunut saksan kieleen, jota me kaikki sitten opiskelimmekin.

Oppivelvollisuus päättyi kun oppilas täytti 16 vuotta. Luokalleen jääneet luokkatoverini täyttivät 16 vuotta 6. luokalla. Moni näistä 16-vuotiaista lopetti koulunkäyntinsä 6. luokkaan, mikä oli tuolloin yleistä Virossa. Koulunsa lopettaneista pojista toiset lähtivät 6. luokan jälkeen töihin, toiset parempiin kouluihin. Tytöt menivät yleensä töihin. Niinpä lakia muutettiin sellaiseksi, että kouluvelvollisuudeksi tuli

8-luokkaisen koulun käynti. Ollessani itse 7. luokalla Viron 7-luokkaiset koulut muutettiin 8-luokkaisiksi. Luokkani oli sen jälkeen yhdysluokka 7–8, jossa oli vain 11 oppilasta.

Jos täytit 16 vuotta koulussa ollessasi, sait jatkaa työkoulussa ammattiopissa ja samalla täydentää yleissivistävän opetuksen niin, että 8. luokan oppimäärä tuli suoritetuksi. Jos olit suorittanut 8. luokan, pääsit aivan vapaasti keskkooliin – todistusten perusteella – tai työkouluun ammattia oppimaan. Tekniseen kouluunkin saattoi mennä, mutta sinne olivat pääsykokeet. Keskkool oli 8. luokan suorittamisen jälkeen oppilaalle kolmivuotinen, samoin työkoulu, mutta tekninen nelivuotinen. Sekin antoi keskiasteen sivistyksen ammatin lisäksi.

Porkunin koulu muuttui 8-luokkaiseksi, ja siellä meitä oli 8. luokalla ainoastaan kaksi oppilasta.

Kaikki muut luokkatoverini olivat siirtyneet jo 7. luokan jälkeen muualle: kuka Tamsaluun, kuka Väike-Maarjaan, kuka Rakvereen. Noilla paikkakunnilla oli keskkoolit. Siirtyneiden oppilaiden vanhemmat arvelivat, että jos lapset olisivat käyneet viimeisenkin luokan Porkunissa, olisivat nämä olleet liian heikkotaitoisia jatkamaan opintojaan keskkoolissa. Mitään siirtymäkokeita koulusta toiseen ei ollut. Koska ainoa luokkatoverini sairastui 8. luokan loppukokeiden aikana, olin ainoa koulun päättötodistuksen saaja keväällä 1963.

Porkunin koulun rehtori ohjasi minut 8. luokan jälkeen nelivuotiseen Tarton Pedagogiseen kouluun (Tartu Pedagoogiline Kool), jossa opiskeltiin alaluokkien opettajiksi ja pioneeriohjaajiksi. Tulin vuonna 1963 Tarttoon, ja silloin siellä oli mahdollista valmistua luokanopettajaksi joko keskkoolin jälkeen kahdessa vuodessa tai neljässä vuodessa, jos oli suorittanut 8-luokkaisen koulun. Viime mainittu vaihtoehto oli ensi kertaa mahdollista juuri vuonna 1963. Pyrkijöitä oli Pedagogiseen kouluun paljon, ja pääsykokeet olivat rankkoja. Meitä testattiin viron kielessä, matematiikassa ja musiikissa. Lisäksi 8. luokan päättötodistuksen arvosanat vaikuttivat sisäänpääsyyn. Onnistuin pääsemään sisään.

Pedagogisessa koulussa pääpaino oli keskkoolin oppisuunnitelmassa, ja lisäksi opiskelimme luokanopettajalle tarpeellista pedagogiikkaa ja eri oppiaineiden metodeja, osallistuumme kuorolauluun,

KUVA 4 Opettajadiplomi

mandoliiniorkesteriin ja liikuntaan. Itse kuuluin lisäksi näytelmäpiiriin. Pioneerityötä ei juuri kukaan olisi halunnut valita. Niinpä meille kaikille luennoitiin pioneeriorganisaation perusteista ja toimintamuodoista. Koulun oppilailla oli oma lakki samoin kuin korkeakouluopiskelijoilla. Lakki oli muistona Tartu Õpetajate Instituutista, jossa opiaika keskikoulun käyneille oli kolme vuotta.

Valmistuimme kaikki neljässä vuodessa luokanopettajiksi, ja työelämä oli edessä. Olin 19-vuotias. Valmistuneista 5 %:lla oli mahdollisuus päästä jatkamaan opintoja yliopistossa. Paremmuusjärjestyksen perusteella kuuluin tuohon 5 %:iin ja niin pääsin jatkamaan heti syksyllä 1967 Tarton yliopistossa (Tartu Riiklik Ülikool). Opiskeluaineeni oli viron kielen filologia.

Tarton yliopiston lopetettuani⁴ sain komissiolta syksyllä 1972 työpaikan isossa Tarton Keskkool X:ssä aineenopettajana. Koulussa oli luokat 1–11. Oppiaineeni olivat viron kieli ja kirjallisuus. Olin myös 5. luokan valvoja ja jatkoin tuon oppilasjoukon luokanvalvojana kevääseen 1979, jolloin vaihdoin työpaikkaa. Keskkool X:ssä luokkakoot olivat suuria, sillä joka luokassa oli ainakin 40 oppilasta. Omassa val-

⁴ Virossa ei yliopiston perustutkintoa nimetä maisteri- eikä kandidaattitutkinnoksi, vaan sanotaan vain ”lopettanut yliopiston”. Esim. Elve Voltein on ”TRÜ:n lõpetanud” henkilö. Yliopiston jatkotutkintoja Virossa ovat maisterin ja tohtorin tutkinnot. Yliopistosta valmistuneet eivät saaneet Neuvosto-Virossa hakea itse työpaikkoja, vaan valmistuneet kutsuttiin komission eteen. Huippuarvosanoin valmistuneet saivat valita tarjotuista paikoista ensin, muille jäivät loput. Elve Volteinilla oli aviopuoliso työssä Tartossa, pieni lapsi ja koti tuolloin jo Tartossa. Häntä onnistikin jäädä Tarttoon töihin.

vontaluokassani oli 43 oppilasta, sama määrä muissakin luokissa, joissa opetin. Yleensä keskkoolien luokissa oli noin 30 oppilasta.

Aineenopettajana minulla ei ollut työssäni yllätyksiä. Opetin viroa opetussuunnitelman mukaisesti ja huolehdin, että neljännesvuositain jokainen oppilaani sai minulta kolme arvosanaa. Tekemistä oli ylen määrin, sillä oppilaiden ainekirjoituksia ja muita oppilastöitä oli paljon. Suullisesti en ehtinyt paljoakaan oppilailtani kysellä, ja kesti hän oppineljännes ainoastaan pari kuukautta.

Siirryin syyskuussa 1979 takaisin entiseen kouluuni eli Tarton Pedagogiseen kouluun. Tällä kertaa opettajana. Myöhemmin koulu sai nimekseen Tartu Õpetajate Seminar⁵. Kun oppilaitoksemme liitettiin v. 2000 Tarton yliopistoon, siitä tuli Tartu Ülikooli Õpetajate Seminar, jonka lehtoriksi minut nimitettiin. Kuuluimme kasvatus- ja sosiaalitieteiden tiedekuntaan. Opettajankoulutukselle on annettu 2000-luvulla yliopistossa muitakin nimiä, ja minusta tehtiin opettaja. Jäädessäni vuonna 2015 eläkkeelle yliopistossamme on vain neljä suuntaa, ei siis enää yhtään tiedekuntaa. Opettajankouluttajana olen toiminut 36 vuotta.

Koulumuistoja Assamalla ja Porkunin kouluvuosilta

Kysymys: Palataan vielä oppivelvollisuuskoulun aikoihisi. Miten kuljit koulumatkasi? Miten kouluissa opiskeltiin ja miksi vaihdoit kesken 4. luokan koulua?

Vastaus: Assamalla aloitin koulun, koska isäni kävi siellä töissä. Pääsin hänen hevoskyydissään kouluun, milloin koulu alkoi varhemmin. Koulusta palasin jalkaisin. Minulle myöhäinen koulupäivä ei ollut mieleen, koska en päässyt silloin isän mukana. Kun talvella kello 16–17 taivalsin pimeässä kotiin, olo oli kolkko. Teiden varsilla olivat korkeat lumivallit, ja ainut ajatukseni oli, että sudet hyppäivät sieltä valleilta kimppeuni. Syksyllä olikin tien varrella nähty susien raatelemien kolhoosin lampaiden kappaleita, mikä kammotti minua.

⁵ Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirjassa 2003 on Tuula Hyyrön kirjoitus kyseisen oppilaitoksen silloisesta 175 vuoden taipaleesta. ”Koulumestareita ja maistereita Tarton TÕs:sta 175 vuotta” (sivuilla 223–243).

Porkunin kouluun siirryttyäni koulumatka oli yli neljä kilometriä metsän läpi. Syksyisin kuljin sen pyörällä, talvella hiihtäen. Talvella oli pimeää, ja susipelko ahdisti minua. Isä antoikin minulle pellistä tehdyn pillin, jonka sisällä liikkui hernettä muistuttava esine, joka puhallettaessa värisi. Pillistä oli minulle paljon tukea. Hiihdin ja vihelsin, enkä koulumatkalla nähnyt yhtään sutta.

Assamalla ollessani en viitsinyt tehdä laskennon kotitehtäviä. Luotin, että voisin kopioida vastaukset toisilta tytöiltä, jotka puolestaan luottivat, että noukkisivat vastaukset minulta. Niinpä ei jäänyt minulle muuta mahdollisuutta kuin kirjoittaa laskuvihkoon mieleeni juolahtaneet vastaukset, jotka toiset tytöt kopioivat vihkoihinsa. Opettajalle vakuutimme puhtaasta sydäimestä, että laskut olivat oikein, koska kaikki kolme tyttöä oli saanut samat vastaukset.

Laulutunnit pidettiin Assamalla opettajan asunnossa pianon ääressä. Työopetusta annettiin yleensä koulun puutarhassa syksyin, keväin. Jos ei ollut mitään tehtävää puutarhassa, silloin saimme enemmän äidinkielen, matematiikan, piirustuksen, venäjän kielen ja liikunnan opetusta. Liikunta tarkoitti yleensä juoksua tai hiihtoa koulurakennuksen ympäri. Olimme oikein valtiollisia mallikoululaisia, sillä meillä oli koulupukujen rinnassa Leninin kuvalla varustetut viisinurkkaiset merkit, ja tytöillä keikkuivat venäläiseen tapaan rusetit pääläella. Opettaja sitoi ne joka aamu tyttöjen hiuksiin, ja koulupäivän jälkeen hän rullasi rusetit lyijykynien ympärille, jotta ne heikosta materiaalista valmistetut nauhat olisivat olleet taas seuraavana päivänä kauniit. Minun hiukseni olivat lyhyet, eikä niihin mitään koristuksia saatu. Se herätti pahennusta.

Opettaja Aun oli ystävällinen ja antoi minulle kiitoskirjeenkin 3. luokan lopussa⁶. Kaikesta tästä hyvästä huolimatta minulle tuli halu vaihtaa koulua 4. luokalla ollessani. Siihen vaikutti ainakin yksi kevätretki, jonka teimme Sadulamäelle, noin 500 metrin päähän koululta. Muodostimme lähtiessä jonon ja punaisia lippuja liehuttaen riensim-

⁶ Sääntöjen mukaan kiitoskirjeen saamiseksi olisi pitänyt olla kaikissa oppiaineissa korkein arvosana eli numero 5. Elvellä kirjoituksessa oli numero 4, mutta muissa aineissa numerot olivat viitosisia.

KUVA 5. Porkunin koulussa kävin 5. luokan erillisluokassa.

me mäelle nuotiota tekemään. Lippuja oli vähemmän kuin lapsia. Minä en saanut lippua. Pulpettitoverini vehkeili mäellä ja liehutti lippuaan nenäni edessä: ”Lippu on määrätty minulle!”, hän ilkkui. Saman tien pojat juoksivat saavuttamattomiin, ja niin jäin ilman lippua. Kun naapurini tyttö kotona sitten kertoi ihastellen oman Porkunin koulunsa retkestä, päätin siirtyä Porkuniin.

Vanhempani eivät tahtoneet tehdä mitään koulusirtoni eteen. Läksin itse Porkuniin asiaa selvittämään. Sain tietää, että koulun vaihtoon tarvittiin vain koulutodistus ja lausunto. Edellinen minulla oli, mutta mistä lausunto? Isäni oli eläinlääkäri, ja välistä asiakkaat joutuivat meillä odottamaan isää kotiin palaavaksi. Kerran keskusteltuani isän asiakkaiden kanssa sain salaisen tiedon, miten koulusiirto tapahtuisi. Niin minä aivan omin avuin siirryin naapurikouluun. Ja pääsinpä kevätretkelle aina Saarenmaalle asti. Olin siirtopäätöksestäni ylen onnellinen. Äitini kertoman ja oman muistinikin mukaan olin ollut pienestä pitäen neuvokas lapsi.

Koulujen pioneeritoiminta

Kysymys: Millaista pioneeritoiminta oli kouluissasi?

Vastaus: Jokaisessa koulussa oli pioneeriosasto (malev), joka koostui salkeista eli koululuokista. Pioneeriosastoon valittiin salkeista 5–10 oppilasta. Oppilaiden lukumäärä vastasi koulun kokoa. Valituista yksi valittiin osaston esimieheksi, eräänlaiseksi puheenjohtajaksi, jonka piti osata selvittää, kuinka kouluelämä ja vapaa-aika sujuivat kommunistisen ideologian mukaan. Hänen tuli osata kaikenlaista hyvin: tanssia, laulaa, ratkoa matematiikan ongelmia, näytellä ja tehdä kädentöitä. Kouluelämä oli aikanamme vastaavanlaista kuin aina muulloinkin,

KUVA 6. Alaluokilla ollessani olin oktoobrilaps

mutta asioiden nimien piti vastata valtakunnan ideologiaa. Neljännessä tai viidennestä luokasta alkaen lapset olivat enimmäkseen pioneereja aina yleissivistävän koulun 8. luokan loppuun asti. Sen jälkeen oli vapaaehtoista astua kommunistiseen nuorisoyhdistykseen, jossa ennen kaikkea tähdennettiin kuria.

Alimpien luokkien oppilaita kutsuttiin oktoobrilapsiksi. En muista, miten vakavasti ensimmäinen opettajani ideologisen toiminnan otti. Ulkoisesti kyllä näytimme ideologian mukaisilta koulupuvuissa ja ruseteissa. Viidesluokkalaisina sitten meistä kaikista tuli yksimielisesti pioneereja, mutta pioneeritoiminta Porgunin koulussamme oli rauhaa. Ohjaajamme oli äskettäin keskkoolin päättänyt paikallinen nuori mies Aadu Rotka, joka antoi meille myös laulutunteja. Hän oli hyvä opettaja, joka perusti kouluun pienen lasten kuoron ja tyttöjen yhtyeen. Molemmat esiintyivät koulun juhlissa. Pioneeritoiminnasta Rotkalla ei kummoista aavistusta ollut, mutta pioneeriosasto koulussa kyllä oli. Minut valittiin sen esimieheksi ollessani 6. luokalla. Kävin piirin osastojen esimieskoulutuksessa ja sain tietää, mitä organisaatiolta edellytettiin.

Sittenpä ei muuta kuin ristittiin koulun retket, juhat, ekskursiot, urheilukisat, tanssiryhmät, laulukuorot ja yhtyeet aktiiviseksi pioneeritoiminnaksi. Lisäksi piti olla virallinen pioneeriosaston toimintapäiväkirja, jonka täyttö oli minun tehtäväni. Sekaan sujutin monia aatteellisia kokouspöytäkirjoja, mistä informoin pioneeriohjaajaa ja toisia oppilaita. Niin oli meidän pioneeriosaston toiminta aina korkealla ideologisella tasolla, ja säästyimmepä piirin toimeenpanemilta pistokokeilta. Pioneeriliinaa kutsuimme Kaltsuksi. Nimi tulee venäjän kielen sanasta *galstuk*, joka merkitsee viron kielessä lattiariepuu.

Kerran syntyi harmia piirin pioneeriosaston kesäkokouksessa Porkunissa. Rehtorimme August Saaremäe arveli, että paikalla piti olla myös oman koulun pioneeriosasto. Saimme kokoon lapsia. Onnistuimme kelvollisesti urheilussa ja seinälehdien toimittamisessa. Sitten tuli eteen pioneeriohjaajien yksilöllinen kisa. Ryhmätoverit esittivät minua kisaan, ja niin osallistuin. Piti esittää muun muassa runo, lukea proosateksti, näytellä määrättyä eläintä. Olisin voittanutkin, ellei olisi kysytty pioneeriohjaajan omakohtaista päiväkirjaa. Minulla ei ollut harmainta

aavistusta, mitä se tarkoitti, ja niin menetin voittoni. Ironisesti minulta kysyttiin: ”Miten tiedät, että sä yleensä pioneerihoaaja olet?” Tuon kisan häviöstä kärsin pitkään, ja pääsin siitä yli vasta vuonna 1991, kun Mikkelissä vaihto-opettajana ollessani näin kollegan lapsella *Partiolaisen päiväkirjan*. Se valaisi minulle lopulta, millainen päiväkirja minulla pioneerihoaajana olisi pitänyt olla.

Kivien ja kantojen ylitse se meidän Porkunin koulun pioneeri-työ sujui. Olimme itse rauhallisia, emmekä tehneet mitään itselle vastenmielistä. Ainoat pakolliset olivat vuosittain piirissä järjestetyt pioneeriosastojen rivimarssikisat, joissa valittiin aina paras osasto edustamaan piiriä tasavallan kisaan. Kurinalaisuus oli neuvostoajalla tärkeää, myös marssirivistöissä tuli täsmällisesti totella äkillisiä käskyjä, mikä koski myös lasten marsseja. Kun katselin 9. päivänä toukokuuta 2015 televisiosta Moskovan Punaisen torin voitonparaattia, joka oli juhlaparaati toisen maailmansodan 70 vuoden takaisen loppumisen merkeissä, muistui mieleeni lapsuusajan rividrillit.⁷

Päästyäni Tarton Pedagogiseen kouluun 1963 meille oli tarjolla lisäaineeksi pioneerihoaajan ammattikoulutus, jota ei juuri haluttu valita. Nuorisoyhdistykseen liityimme vapaaehtoisesti ja maksoimme jäsenmaksua kaksi kopekaa kuukaudessa. Kuka suunnitteli merkittävää uraa, hänen piti jopa komsomolissa näyttää aktiivisuutensa. Tultuani yliopistoon meistä oman kurssini 45 oppilaasta yksi ei liittynyt nuorisoyhdistykseen. Tiesimme, että tulevaisuudessa jokaisen pioneerihoaajan piti olla kommunistisen nuorisoyhdistyksen jäsen, ainakin maksaa sen jäsenmaksu.

Pedagogisessa koulussa meillä oli jokapäiväisessä ohjelmassa varsin paljon aktiivisen komsomolityön luentoja. Teoriaa luennoi hyvin akateemisesti venäjänjuutalainen Benjamin Nedžvitski. Istuttaakseen meihin oppiaineensa Nedžvitski järjesti meille yhden näyteleirin Otepäälle. Jotkut opiskelutovereista kyllä suunnittelivat työelämäänsä sille alalle.

⁷ Aamulehden (18.5.15) mukaan Venäjän kouluissa on alettu jälleen vaalia moraalisuudesta neuvostoajalta peräisin olevaa pioneeriperinnettä. Venäläiset nuoret pioneerit osallistuivat Moskovan Punaisella torilla toukokuun 17. päivänä 2015 kommunistipuolueen järjestämään seremoniaan, jossa toivottiin uudet jäsenet tervetulleiksi.

Tultuani aineenopettajaksi Tarton X keskikouluun minulle tuli ylätöksenä pioneerityö, jota valvomaltani 5. luokalta jo vaadittiin. Se työ oli palkatonta työtä yhteiskunnan hyväksi. Koulussa oli suuri pioneeriosasto ja varsin pätevä pioneeriohjaaja Taimi Oidjärv, joka oli sisustanut suurenmoisen pioneerituvan koululle kaikkine tykötarpeineen. Esillä olivat muun muassa liput, rummut, pioneeritoiminnan erityismerkit, näyttelyteline osaston sankareiden nimille, tutkimismateriaaleja, silmäänpiistävät ryhmä- ja yksilöpäiväkirjat ja ammattikirjallisuutta.

Oppilaani kyllä tiesivät, että he olivat ryhtyneet retiiseiksi. Vertauksella tarkoitettiin, että he olivat päältä punaisia, mutta sisältä valkoisia. Ohjaajan aloitteesta piti laulaa yhdessä pioneeriosaston laulua. Heti alkuunsa tein selväksi, että olin luokanvalvoja, en pioneeriohjaaja. Pioneerityötä tekivät lapset ohjaajan vetäessä toimintaa. Minulla oli onni löytää omasta luokastani yksi tyttö, joka osasi luokkamme tekemiset hyvin. Hän piti ryhmän päiväkirjaa ja osasi asiallisesti esitellä pioneeriohjaajalle asiat.

Jatkoin opettajana Tartossa pioneeritointa samaan tapaan kuin pioneeriosaston esimiehenä ollessani Porkunin koulussa. Jokapäiväisessä elämässä meillä oli mielenkiintoista toimintaa. Oppilaat tulivat koululle mielellään iltaisin ja viikonloppuisin, sillä heillä ei ollut muutaakaan ajanvietettä. Retkistä, matkoista, tanssi-illoista, näytelmien esityksestä, naamiaisista ja urheilukisoista kirjoitettiin lopuksi hyvin aatteellinen luku pioneeripäiväkirjaan. Rekisteröintiimme oltiin hyvin tyytyväisiä.

Luokanvalvojan tunnillani esittelin oppilaille *Kommunismmin moraalikoodit* ja kirjastonhoitajan salalaatikosta kopioidut *Kymmenen käskyä*. Lapset vertailivat niitä ja huomasivat, että niissä oli periaatteessa paljon yhteistä, sanottu vain toisin. Ja pikku urkkija oli ymmällään. Jokaisessa luokassa näet oli sellainen urkkija. Aineenopettajana minun olisi pitänyt luettaa oppilaillani Brežnevin teos *Väikese maa* ja pohtia sitä lasten kanssa. Koska luokkani oli jo lopettamassa keskkoulin käyntiään, en viitsinyt luettaa teosta ja totesin vain: ”Kuka tahtoo karriääriä tehdä, lukekoon. Minä en aio karriääriä tehdä.” Ei tapahtunut mitään. Monet kyllä lukivat kirjan läpi. Työskentelin saman luo-

KUVA 7 Tartu X keskkoolin 5. luokan oppilaat, joiden luokanvalvojaksi tulin vuonna 1973.

kan kanssa kevääseen 1979, jolloin luokan oppilaat saivat keskkoolin loppuun ja päättötodistuksensa. Kommunistinuoreksi heistä liittyi vain harva, mutta saattoipa heille korkeakoulussa tulla sitten tilaisuus liittymiseen.

Tartu X keskkoolissa luokat toimivat rinnakkaisluokkina A ja B. Luokkani oli A-luokka aina 9. luokalle asti, jolloin luokka muuttui ainevalintojen vuoksi B-luokaksi. A-luokilla tytöille tuli erikoisaineeksi konekirjoitus ja pojille auto-opetus. B-luokilla oli erikoisaineena venäjän kieli, jolla pohjustettiin oppilaita parempaan tulevaisuuteen perusopetuksen jälkeen. Oppilaat tukivat ja arvostivat toisiaan.

Meillä oli paljon kaikenlaisia hankkeita koulussa ja sen ulkopuolella. Kävimme oppilaiden vanhempien kesähuviloissa, mikä kaupunkiympäristössä eläville lapsille oli viikonloppuisin mieluisaa. Toimimme tunnontarkasti ammattiopetuksen ohjelmissa, mitä edelsi monella tavalla Tarton kaupungin hankeohjelmiin osallistuminen. Asiat oli kyllä suunniteltu hyvin, mutta ikävä kyllä, ne hankkeet olivat tyhmiä ja ulkoisia. Laiskimmat pojat pysyivät, että ohjelma olisi lopetettu. ”Saakeli, työläisiksi emme kyllä rupea!”, sanaili poika, josta myöhemmin tuli autonkuljettaja.

Omat lapseni⁸ kasvoivat minun, luokanvalvojan, mukana koulun luokkajuhlissa, matkoilla, tanssi-illoissa, ekskursioilla ja kisoissa. Ja oppilaani harjoittelivat mielellään lastenhoitoa valvoessaan lapsiani.

Pidin kodissani näille valvontaluokkani oppilaille pannukakkuiltoja aina marraskuun 7. päivänä, joka oli Lokakuun vallankumouksen päivä. Silloin ihmisillä oli vapaata. Vasta Viron itsenäistyttyä nuo pannukakkuiltamme loppuivat, ja loppuivat vallankumouksen pito-päivätkin.

Elämää Neuvosto-Virossa

Kysymys: Rangaistiinko sinua, kun toimit melko omapäisesti koulussa? Miten koit Neuvosto-Viron ajan elämässäsi?

Vastaus: Minuun ei kohdistunut mitään rankaisutoimia. Suvustani ei kyyditty ketään eikä teljetty vankilaan. Vanhempani elivät rauhassa maalla ja heillä oli puutarha ja kotieläimiä. Puodeista ei saanut juuri mitään. Valmistimme itse kaiken ruuan, keitimme mehut ja hillot ja poimimme sienet. Kalastajilta ostimme talven kalat, jotka itse suolasimme.

Tein itse pientä bisnestäkin. Kasvatin kaniineja, joskaan niistä saaduilla rahoilla ei juuri ollut käyttöä. Niinpä keksin matkustamisen, mutta matkailu oli sallittua vain Neuvostoliitossa. Hyödynsin mahdollisuutta ja reissasin Mustalta mereltä Arkangeliin sekä Karpaateilta Baikal-järvelle. Sain järjestettyä paljon oppilasmatkoja, kuten matkat kulttuurikeskukseen Moskovaan ja Leningradiin sekä Pihkovaan ja Novgorodiin.

Minulla on aina ollut mahdollisuus purkaa naapureille vaikeuksiani. Olen rasittanut näin heitä. Samaa mahdollisuutta monet muutkin virolaiset käyttävät hyväkseen. Onneni on ollut elää normaalien ihmisten parissa. Kun en nähnyt, miten Neuvostoliiton ulkopuolella elettiin, en osannut muuta kaivatakaan. Ajattelin vain omia asioitani.

Ensimmäisellä Suomessa käynnilläni vuonna 1990 olin aivan pyöröksissä: miksi ihmisillä on niin paljon kauppoja ja miksi pitää olla 10 eri lajia kahvia, 20 lajia teetä? Eikö olisi riittänyt kutakin lajia pari!

⁸ Volteinin molemmista lapsista tuli aikanaan taiteentekijöitä ja -opettajia.

Miekkailija-elokuvan todellisuus

Kysymys: Keväällä 2015 tuli ensi-iltaan Klaus Härön ohjaama virolais-suomalaisena yhteistyönä toteutettu elokuva *Miekkailija* (”Vehkeleja” viroksi), joka on kuvattu Haapsalun koulussa. Elokuva ajoittuu 1950-luvun alkuun, ja sen juoni kertoo koulun liikunnanopettajasta, joka joutuu törmäyskurssille pikkusieluisen rehtorinsa ja kommunistisen byrokratian kanssa. On sanottu, että elokuva olisi vertauskuva pienen kansan kamppailusta pakkovaltaa vastaan. Olet nähnyt elokuvan ja itse elänyt 1950-luvulla. Onko elokuva aito kuvaus tuon ajan Virosta ja koulusta?

Vastaus: Muistan juuri ja juuri 1950-luvun alkupuolta. Kyllä elokuva on totuudenmukainen siitä ajasta. Oli oltava aina varuillaan, kouluissa rehtorit etunenässä. Virheellistä elokuvassa ovat pioneeri-huivien värisävyt.

LÄHTEET

Andresen, Lembit 1995. Eesti Kooli Ajalugu. Tallinn: AVITA.

Eesti haridus nõukogude okupatsioonil ajal. www.estonica.org/et/Haridus_ja_teadus/ Luettu 30.7.2015

Sirk, Väinö. Nõukogude haridussüsteem Eestis 1940–1991. Okupatsioonide Museum. Haridus. www.okupatsioon.ee/et/eesti-1940-1991/8-haridus Luettu 31.7.2015

Vahtré, Lauri 1993. Eesti Kulttuuri ajalugu. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi Kirjastus.